ПІДТРИМКА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я на первинній ланці надання медичної допомоги

Під час війни Україна стикається із серйозними викликами у сфері психічного здоров'я. Минулого року Міністерство охорони здоров'я разом із партнерами зробило чергові важливі кроки для розбудови системи охорони психічного здоров'я, інтегруючи послуги на всіх рівнях меддопомоги, для забезпечення належного доступу українцям у цій сфері. Цьогоріч послуги з підтримки психічного здоров'я стануть частиною базового пакета первинної медичної допомоги.

Первинний рівень отримання медичної допомоги

Починаючи з 2025 року, попередній, періодичний і позачерговий психіатричні огляди, зокрема щодо вживання психоактивних речовин, виконуватимуть лише надавачі медичних послуг, які: отримали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики за спеціальністю «Психіатрія»; уклали договір про медичне обслуговування населення з Національною службою здоров'я України (НСЗУ) за групою послуг «Психіатрична допомога дорослим та дітям у стаціонарних умовах» та/або «Психіатрична допомога дорослим та дітям, яка надається мобільними мультидисциплінарними командами» та/або «Профілактика, діагностика, спостереження та лікування в амбулаторних умовах».

Огляди зможуть проводити медзаклади Державного управління справами, Міноборони, Міністерства внутрішніх справ (зокрема, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Держприкордонслужби, Нацгвардії), Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки, Держспецзв'язку, які отримали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики за спеціальністю «Психіатрія», забезпечують надання медичної допомоги та є користувачами електронної системи охорони здоров'я.

За даними Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України, 2024 року рекордна кількість українців була охоплена послугами у сфері психічного здоров'я на первинній ланці медичної допомоги. Минулого року в електронній системі охорони здоров'я (ЕСОЗ) було зареєстровано понад 500 тис. пацієнтів, які отримали допомогу за пакетом програми медичних гарантій «Супровід і лікування дорослих та дітей із психічними розладами на первинному рівні». Це вчетверо більше порівняно з 2023 роком (135 тис. пацієнтів). Станом на 15.12.24, за згадані послуги НСЗУ сплатила 80,8 млн грн, що значно перевищує торішні витрати, які сягали 21,5 млн грн.

Один з основних драйверів змін — навчання лікарів первинної медичної допомоги за глобальною флагманською програмою Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Mental Health Gap Action Programme (mhGAP), яка спрямована на підвищення доступу до послуг з охорони психічного здоров'я завдяки залученню неспеціалізованих щодо психічного здоров'я кадрів (наприклад, сімейних лікарів і педіатрів) до надання допомоги людям із психічними розладами.

Це допоможе сімейним лікарям краще виявляти та лікувати психічні розлади саме на первинній ланці. Натепер понад 25 тис. лікарів первинної ланки медичної допомоги пройшли навчання за програмою mhGAP. Із 1 січня 2025 року послуги з охорони психічного здоров'я стали обов'язковими для всіх закладів первинної медичної допомоги, які контрактуються з НСЗУ, незалежно від форми власності.

Надання спеціалізованої медичної допомоги

Перші 31 центр психічного здоров'я було створено 2024 року. Заплановано створити щонайменше 200 таких осередків, у яких надаватимуть амбулаторну та стаціонарну психосоціальну підтримку по всій країні. У складі цих центрів працюватимуть лікарі-психіатри, психологи, психотерапевти, медичні й соціальні працівники, а також мультидисциплінарні мобільні команди психіатричної допомоги, які надаватимуть послуги за місцем проживання (перебування) пацієнта. Завдяки зміні нормативів, було посилено спроможність мобільних мультидисциплінарних команд. Так, з 1 липня 2024 року медичні послуги з надання психіатричної допомоги дорослим і дітям забезпечують мобільні мультидисциплінарні команди з розрахунку одна команда на 150 тис. наявного населення регіону (а не 200 тис., як було раніше). Це уможливило створення таких команд не лише у надкластерних, але й у кластерних лікарнях — відповідно, їхня кількість зросла із 60 до 100.

У межах спільного проєкту МОЗ України та Світового банку «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя» (HEAL Ukraine) за напрямом «Психічне здоров'я» заплановано виділення 124,5 млн грн на розбудову 60 просторів психологічного розвантаження, що також сприятиме наближенню послуг із психічного здоров'я у громадах.

Законодавче унормування системи охорони психічного здоров'я

Верховна Рада 2023 року підтримала в першому читанні законопроєкт № 12030 «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні». Його мета — створення доступної, ефективної та злагодженої системи, яка працюватиме для всіх громадян країни. Згаданий документ передбачає інтеграцію принципу «Психічне здоров'я у всіх політиках», щоб враховувати вплив кожного рішення на психічне здоров'я населення.

Підвищення якості надання стаціонарної допомоги

МОЗ України затвердило новий Порядок надання психіатричної допомоги в стаціонарних умовах, що забезпечує дотримання прав пацієнтів:

- Заборона зачиняти двері палат.
- Доступ до води та інтернету.
- Створення комфортних умов лікування та ін.

Затверджений наказ покликаний захистити права пацієнтів на гідні умови перебування та лікування в медичних закладах; запобігти будь-якій формі фізичного, психологічного чи експлуатаційного насильства над пацієнтами.

Інтеграція mhGAP у медичний освітній простір

Нині зроблено перші кроки з упровадження програми ВООЗ mhGAP у додипломну та післядипломну медичну освіту в пілотних університетах. У фаховому колі йдеться про необхідність надалі втілювати в життя програми як повноцінної частини системи навчання майбутніх медичних працівників на постійній основі. Це допоможе підвищити доступ пацієнтів до психологічних послуг, залучаючи лікарів загальної практики до надання допомоги особам із психічними розладами.

Затвердження уніфікованого протоколу діагностики та лікування посттравматичного стресового розладу

Минулого року Наказом МОЗ України від 19.07.2024 № 1265 затверджено Уніфікований клінічний протокол первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації», який описує єдині принципи щодо профілактики, діагностики, лікування та спостереження пацієнтів. Цей документ розроблено з огляду на сучасні вимоги доказової медицини задля підвищення ефективності надання медичної допомоги пацієнтам із гострою реакцією на стрес та посттравматичним стресовим розладом.

Ознайомитися з текстом цієї клінічної настанови можна за посиланням: https://www.dec.gov.ua/cat_mtd/galuzevi-standarti-ta-klinichni-nastanovi.

Підвищення якості проведення психіатричних оглядів

Наказом № 1759 від 15.10.2024 МОЗ України було внесено зміни до Порядку проведення попередніх, періодичних і позачергових психіатричних оглядів, зокрема щодо вживання психоактивних речовин. Це допоможе запобігти зловживанням, наприклад, коли довідки про проходження таких оглядів видаються без самого огляду, а заклади, які їх проводять, не мають відповідних фахівців.

Усі сімейні лікарі та медперсонал повинні мати сертифікати ВООЗ mhGAP. Змінами передбачено, що огляд має проводити лікар-психіатр, який обов'язково працює в цьому закладі, зареєстрований в електронній системі охорони здоров'я та пройшов тематичне навчання за відповідною програмою відповідно до законодавчої бази України, посилено вимоги до організації та проведення оглядів. Наприклад, щодо забору матеріалів, встановлення особи, яка проходить огляд, внесення даних до електронної системи, накладання кваліфікованих електронних підписів тощо.

Особі, яка пройшла огляд, видаватимуть відповідну довідку (форма № 100-2/о) з інформацією про наявність / відсутність протипоказань для виконання певних видів діяльності. Працівник /кандидат на посаду має надати цей документ роботодавцеві під час влаштування на роботу, а також у передбачені строки проведення періодичних психіатричних оглядів під час трудової діяльності. Довідка є дійсною 12 місяців із дати проведення огляду. Водночас закінчення цього терміну не є підставою для відсторонення працівника від виконання робіт та проведення повторного огляду. Періодичність проведення психіатричних оглядів, а також перелік категорій осіб, які мають їх проходити, визначено наказом МОЗ № 139 від 26.01.2024.

Як наголосило МОЗ, організація та проведення психіатричних оглядів (попереднього [під час влаштування на роботу], позачергового та періодичного [протягом трудової діяльності]) здійснюється коштом роботодавця.

Висновки

Із 2025 року послуги з підтримки психічного здоров'я стали частиною базового пакета первинної медичної допомоги. Ці зміни покликані запобігти зловживанням під час проведення психіатричних оглядів, наприклад, коли довідки про їх проходження часто видавали без самого огляду, а заклади, що їх виконували, не мали відповідних фахівців.

Такі кроки і зміни сприятимуть інтеграції послуги з охорони психічного здоров'я на всіх рівнях системи охорони здоров'я, допоможуть створити цілісну, стійку систему, де психічне здоров'я є невід'ємною частиною загальної медичної допомоги, з акцентом на превенцію та підтримку найуразливіших груп населення. Вказані зміни відбуваються у межах пріоритетного проєкту МОЗ «Охорона психічного здоров'я у структурі медичної допомоги» та Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», ініційованої Оленою Зеленською.

Підготувала ***Лариса Мартинова***

За матеріалами moz.gov.ua